

Indië moet vrij

1^e druk: februari 2005

2^e druk: maart 2005

3^e druk: mei 2005

4^e druk: februari 2006

5^e druk maart 2011

Titel: Indië moet vrij / Mijn bewogen jaren als oorlogsvrijwilliger in
Nederlands Oost-Indië 1945-1948

Omslagontwerp: Wouter en Hedwig Hibma

Omslagfoto: 'Rice Fields': Machteld Baljet & Marcel Hoevenaars

© H. Hibma, Menaldum 2011

ISBN 978 90 8954 284 7

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of
openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch,
mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Harke Hibma

Indië moet vrij

Mijn bewogen jaren
als oorlogsvrijwilliger
in Nederlands Oost-Indië
1945-1948

Opgedragen aan mijn vrouw, mijn kinderen en kleinkinderen

Inhoud

Woord vooraf.....	6
1 Het besluit	8
2 De opleidingstijd in Fochteloo	13
3 Het vertrek en de reis met de Johan van Oldebarneveldt.....	32
4 Tigerlane Camp bij Ipoh op Malakka. De training.	48
5 Op Java (Batavia, Tjimahi en Bandoeng)	59
6 De Eerste Politionele Actie	111
7 Na de Politionele Actie	122
Poerballingga: augustus - oktober 1947	122
Poerballingga: november 1947 - maart 1948	140
Semarang: april - juli 1948.....	156
8 De terugkeer	161
9 De thuiskomst.....	165
10 Nabeschouwing.....	170
11 Geschiedenis en achtergronden.....	175
De Tweede Politionele Actie.....	175
De Souvereiniteitsoverdracht	178
Indonesië een eenheidstaat.	180
De Nederlandse kolonie Oost-Indië	181
De onafhankelijkheidsbeweging	184
De situatie in Indië tijdens en vlak na de Tweede Wereldoorlog.....	191
Literatuur	198

Woord vooraf

Na mijn pensionering was ik jarenlang actief als vrijwilliger in de werkgroep voor het Conciliaire Proces en de werkgroep Ontwikkelings-samenwerking Menaldumadeel. Na het afsluiten van dit vrijwilligerswerk kwam allengs de gedachte bij mij op mijn leven te boek te stellen.

Mijn herinneringen over de tijd die ik in het voormalig Nederlands-Indië heb doorgebracht, liggen nu voor u. Het boek is in eerste instantie bedoeld voor mijn vrouw, kinderen en kleinkinderen. Maar in mijn kennissenkring en in de gelederen van mijn vroegere lotgenoten, ‘veteranen’, blijkt eveneens belangstelling te bestaan voor mijn beschrijving van de jaren in de tropen, die een onuitwisbaar stempel hebben gedrukt op ons verdere leven.

Ik heb nooit een dagboek bijgehouden. Voor de volgorde van de feiten had ik dus de hulp nodig van andere bronnen. Mijn vroegere, nu overleden, dorpsgenoot en wapenbroeder Rinze Bouwma, bleek een zeer nauwkeurig dagboek te hebben geschreven, dat voor dit boek van onschatbare betekenis is geweest. Ook mijn pelotonsgenoot Jan Dekker stelde mij welwillend zijn fraai uitgevoerde dagboek ter hand, waarvoor mijn hartelijke dank.

Bij het opsporen van data en feiten uit de geschiedenis van Nederlands-Indië heb ik een groot aantal bronnen geraadpleegd. Een zeer belangrijke leidraad voor mij was het boekwerk ‘Friesland was hier’, dat op uitmuntende wijze is samengesteld door de reserve eerste luitenant T. Kingma van Bataljon Friesland.

Namen die ik in dit boek noem zijn soms echt en soms gefingeerd. Ik herinner mij niet meer alle namen van de personen uit die tijd. De vele gesprekken die ik heb opgeschreven, stonden mij tijdens het schrijven levendig voor de geest. Maar het is natuurlijk onmogelijk precies weer te geven wat er allemaal is gezegd.

Verder wil ik hiermee graag de volgende personen bedanken die mij hebben geholpen bij het tot stand komen van dit boek.

Ik dank onze vriendin Anke Versteeg, onze vriend Romke Wybenga en onze nicht Djoke Travaille-Hibma, die het manuscript doorlazen en van commentaar voorzagen. Ook dank ik Jack Kooistra, redacteur bij het Friesch Dagblad die spontaan heeft geholpen bij het correctiewerk, door het geheel nog eens door te lezen en te verbeteren. Bij de tekstverwerking op de computer heb ik een enorme steun gehad van Jimmy Hansen, onze overbuurman en ook van zijn zoons. Zonder deze technische bijdrage was het boek waarschijnlijk niet afgekomen.

Voorts dank ik onze kinderen, Wiltje, Geiske en Clara en onze schoonzoon Tijs, die mij, allen op hun eigen manier, hebben geholpen en gesteund bij het schrijven van dit boek, vooral bij het redactiewerk. Onze oudste kleinzoon Wouter dank ik in het bijzonder voor het verzorgen van de ontwerp-omslag en het drukklaar maken van het boek, waaraan ook onze kleindochter Hedwig een creatieve bijdrage heeft geleverd.

Mijn grootste dank gaat echter uit naar mijn vrouw Griet. Zij stimuleerde mij steeds om verder te gaan en voldoende tijd vrij te maken voor dit karwei. Ze hielp mij bovendien met het opsporen van taal-en stijlfouten. Maar bovenal omringde zij mij met haar lieve zorgen.

Ik hoop dat u dit boek met belangstelling zult lezen.

Menaldum, januari 2005

1 Het besluit

‘Wat zouden die mannen hier te zoeken hebben,’ zei mijn broer Klaas, het pad achter de hoge bomen van Westra’s fruittuin afturend.’ ‘Aan de houding te zien, lijken het Brandt Stoer en Albert Broersma.’ ‘Het is voor jou, denk ik,’ meende broer Steven. Wij waren, het was juni 1945, bezig met het fatsoeneren van de aardappelruggen op de akkereinden van ‘de Platte Seize’ een perceel land vlak ten noorden van Sexbierum en wilden net gaan koffiedrinken. De twee mannen waren inmiddels gearriveerd en gingen erbij zitten. ‘Wij willen jullie niet te lang storen en vallen dus maar met de deur in huis,’ zei de immer voortvarende Albert. ‘Wij willen graag dat jij, Harke, met ons meegaat naar Indië met onze kameraden van de sabotagegroep. Wij hebben ons vrijwel allemaal aangemeld voor de opleiding. De kustwacht is opgeheven. Jij bent eerder naar huis gegaan, maar je hoort er wel bij.’ ‘Er zijn ook nog anderen uit Sexbierum die zich hebben opgegeven.’ ‘Evert Fokkema, Sybren Post en Rients van Jan Bruinsma,’ vulde Brandt aan. ‘Evert? Heeft Evert zich ook gemeld. Is die niet te oud, hij moet toch al zo’n vijfendertig jaar zijn?’, waagde ik bij wijze van afleidingsmanoeuvre te zeggen. Maar Albert trapte daar niet in. ‘Indië moet vrij van de Jappen, dat hoef ik jou niet te vertellen,’ zei hij. Jij kent het klappen van de zweep een beetje, want jij was al eerder soldaat en aan zulke ervaren krachten is behoefte om dit karwei op te knappen. Met het verdwijnen van de moffen zijn we er nog niet. Wij gaan nu weg. Je moet het er maar eens met Griet over hebben.’

Wij, de drie gebroeders, hervatten onze bezigheden op het land. Mijn oudste broer Klaas deed het eerst de mond open. ‘Mij dunkt, wij kunnen jou geen advies geven in deze. Griet en jij moeten het er samen goed over eens zijn of dit door moet gaan of niet.’ Steven sloot zich hierbij aan en zei: ‘Wij redden ons wel op het bedrijf. Vader kan wel niet alles meer doen, maar als het niet anders kan, nemen we er een arbeider bij.’ Die morgen werden tussen ons drieën weinig woorden meer gewisseld. Mijn broers lieten mij alleen in mijn overpeinzingen.

Indië moet vrij.... Deze woorden, ze lieten mij niet los.

Indië bevrijden. Wat wist ik van Indië? En terwijl ik bezig was het onkruid dat al vroeg in het seizoen de kop opstak te bevrijden van de aardappelplanten, kwamen de herinneringen die te maken hadden met Indië.

Ik dacht aan het ‘knikmantsje’, dat in onze school stond. Elke maandagochtend riep mijn moeder: ‘De sint Harke, de sint foar de zending yn Indië foar it knikmantsje, net ferjitte hear!’ Het mannetje met een brede gleuf om het rammelende kopergeld in te gooien en dat bij wijze van dank het pikzwarte kopje even boog. Het leek alsof na het knikje even een blik van dankbaarheid straalde uit de schitteroogjes. Waren de mensen in Indië zwart? Op dit moment weet ik wel beter, maar in de eerste klas van de lagere school dacht ik dat de inlanders in Oost-Indië zwart waren. Maar hoe het ook zij, het ‘knikmantsje’ trok zich er niet veel van aan wat ik over hem dacht. Het ging hem om de centjes. Hij stond strategisch opgesteld in het klaslokaal vlakbij de deur. Iedereen gooide er een cent in. Sommigen met welgestelde ouders zelfs twee centen. Dat kon je duidelijk horen en zien, maar hij knikte voor iedere cent.

En dan het Cheribonkrantje. Het maandbladje van het Hervormde Zendingsgenootschap, over het gebied rond Cheribon op Java dat door de Hervormde Kerk gesteund werd en dat veel informatie gaf over het werk van de zendelingen en doktoren. Ik had altijd veel bewondering voor de zendingsmensen, die, zoals ik dacht hun werk in zeer primitieve en gevaarlijke omstandigheden moesten doen.

In een flits zag ik het zendingsechtpaar Walter en Viola Post uit Amerika voor mij. Hij was een achterneef van mijn vader. Vlak voor de Tweede Wereldoorlog logeerden ze enkele weken bij ons. Ze werden door een Amerikaanse zendingsvereniging uitgezonden naar het pas ontdekte gebied rond de wisselmeren in het toenmalige Nieuw-Guinea. Walter Post was in ons land om Nederlands te leren. Nieuw-Guinea was immers Nederlands gebied. In 1939 vertrokken zij naar de Indische archipel, naar de rimboe van Nieuw-Guinea. Wij hebben nooit meer iets van hen gehoord. Na de oorlog hoorden wij dat er sommige Amerikaanse zendelingen bij de wisselmeren door de Papoea’s waren vermoord. Vermoedelijk waren ook zij daarbij.

Later, toen ik deel uitmaakte van de Nederlandse troepen in Indië en in Cheribon en omgeving was, schoot mij in gedachten dat ik mij nu in het zendingsgebied van de Hervormde Kerk bevond. Ik vond dat de situatie

voor de zendingsmensen, althans in dit geciviliseerde gebied op Java, aanmerkelijk gunstiger was dan ik mij vroeger bij het lezen van het zendingskrantje had voorgesteld.

Al wiedend schoten ook flarden van herinneringen aan de geschiedenislessen over Indië op de lagere school en de ULO mij door het hoofd. Over de doortastende figuur Jan Pieterszoon Coen, over de succesvolle reizen, economisch gezien, van de schepen van de Oost-Indische Compagnie. Ik dacht aan het boek Max Havelaar van Multatuli, dat ik op de ULO had gelezen. Het ontroerende verhaal van Saidja en Adinda en Saidja's vader, die een buffel had die hem was afgenomen door het districtshoofd, 'waarover hij zeer bedroefd was en daarom geen woord sprak vele dagen lang.' Hij verkocht een familiestuk en een kris. Van dit geld kocht hij een andere buffel. Toen hem ook deze buffel werd afgenomen, had Saidja's vader geen 'poesaka' meer om een nieuwe buffel te kopen.

Ook moest ik denken aan een familie in ons dorp die in het begin van de dertiger jaren met verlof uit Indië was en logeerde bij onze burens aan de overkant van de spoorlijn. Meneer was ambtenaar en dus één van de vele Nederlanders, ambtenaren en militairen, die het koloniale bestuur in Indië vertegenwoordigden. Zij lieten zich vergezellen door een inlandse baboe, gekleed in badjoe en sarong. In dit uitzonderlijk gewaad liep zij met haar 'nonja' het dorp in en ruiste dan met korte, lenige stap langs ons huis. 'Koud?,' vroeg ik haar eens. Lachend kruiste zij de armen voor haar borst en knikte bevestigend. 'Wij hebben wel een jas voor haar, maar die wil zij niet aandoen,' zei haar mevrouw verontschuldigend. De Indische had veel bekijks in ons dorp.

En nu .. ,tienduizenden van deze mensen, mannen, vrouwen en kinderen leefden van elkaar gescheiden in de interneringskampen van de Jappen. Volgens de geruchten dreigden allen in de kampen door honger, ziekte en uitputting om te komen, als er niet spoedig hulp zou komen.

Voor ons was de oorlog voorbij. De feestelijke bevrijding werd allerwege uitbundig gevierd. Een bevrijding die bloedig is bevochten en honderduizenden van onze bevrijders het leven heeft gekost.

Maar, hoe moest het nu met Indië? Moesten wij de bevrijding van Indië aan de Engelsen overlaten en de Amerikanen? Hadden wij als 'bevrijde' jongeren niet de plicht mee te helpen de Jappen uit Indië te verjagen en de burgers en gevangen militairen te bevrijden? En, Indië hoorde toch bij Nederland? Dit waren zo mijn gedachten waarmee ik die dag worstelde. 'Als Griet ermee instemt, denk ik wel dat ik ga,' zei ik tegen mijn broers toen wij ons 'ark' (gereedschap) neerlegden en de fiets pakten om naar huis te gaan voor het eten. 'De dag is nog niet voorbij. Je kunt nog wel van mening veranderen,' zei mijn broer Steven. Maar dat gebeurde niet. 's Avonds viel definitief het besluit na een ernstig gesprek met mijn verloofde Griet. 'Als al die jongens van de Binnenlandse Strijdkrachten uit ons dorp naar Indië gaan, kun jij niet achterblijven. Ik zou eerst maar niet tekenen. Eerst maar eens kijken wat het allemaal inhoudt,' luidde haar oordeel.

Ik stond vanaf september 1944 te boek als lid van de ondergrondse Binnenlandse Strijdkrachten, afgekort BS. Pas in begin maart 1945 werden wij als sabotagegroep operatief ingezet bij sabotageacties tegen de Duitsers, wat zich voor onze groep hoofdzakelijk beperkte tot het uitdelen van kleine speldeprikken in de nachtelijke uren. De vijftiende April 1945 bij de bevrijding van Harlingen werden deze ondergrondse groepen bovengronds. Wij werden ingeschakeld als 'kustwachters' in verband met eventuele aanvallen van de Duitse troepen die nog op de eilanden gelegerd waren en zich nog niet officieel hadden overgegeven. Dat wachtlopen begon mij al spoedig te vervelen. Ik verwachtte geen Duitsers en vond dan ook dat ik mijn tijd thuis op het bedrijf nuttiger kon besteden. Bovendien begon ik na te denken hoe mijn loopbaan er verder uit zou moeten zien. Ik zag wel in dat het bedrijf op den duur te klein was om aan drie á vier gezinnen inkomen te bieden. 'Als je dan toch besloten hebt bij de Kustwacht weg te gaan en wat anders wilt, kun je wel terecht bij de landbouw-voorlichtingsdienst op de proefvelden,' adviseerde Brandt Stoer. Hij was ook een gardenierszoon en zelf ambtenaar bij deze dienst en lid van de Kustwacht. Ik meldde mij bij deze dienst en hielp in de meimaand van 1945 bij de inzaai en het onderhoud van de velden. In juni 1945 was ik meestal nog op het bedrijf van mijn vader en beide broers te vinden. En daar vonden mijn kameraden van de BS mij dus op het veld.

In heel Nederland hadden groepen voormalige ondergrondse burgersoldaten zich vrijwillig gemeld voor de te vormen Nederlandse strijdmacht

voor de bevrijding van Indië. ‘Hoeveel mensen heb jij voor Indië?’ vroeg Prins Bernhard aan Epke Wiersma, één van de kopstukken van de BS in onze provincie. *‘Met deze vraag is de stoot gegeven voor de oprichting van ‘Bataljon Friesland’*, schreef Kingma in zijn boek over de lotgevallen van ons bataljon. In het zuiden waren de eerste bataljons vrijwilligers voor Indië toen al gevormd.

De jongens die in Friesland hadden meegewerkt aan de bevrijding, gaven zich en bloc op voor de opleiding als militair voor Indië. In Sexbierum meldde zich een groepje van een tiental vrijwilligers, waarvan er twee al eerder de wapenrok hadden gedragen voor Koningin en vaderland. Ik was één van deze twee. Ik was per 18-12 '39 volgens het zakboekje als gewoon dienstplichtige bij het Vijfde Regiment Veldartillerie als kanonnier ingedeeld. Als bereden veldartillerist compleet met leren kruis in de broek en dito laarzen met kletterende sporen wist ik hoe je een paard moest bestijgen en moest optuigen. Ik had geleerd wat je moest doen als ‘geeft acht’ wordt bevolen. Tevens wist ik hoe je het binnenste en buitenste van een geweer en van een kanon moest schoonmaken.

2 De opleidingstijd in Fochteloo

Op maandag 18 juni 1945 om 06.25 uur 's ochtends stapten wij volgens het secuur bijgehouden dagboek van Rinze Bouwma, een van mijn kameraden, op de hoek bij wagenmaker Hettema te Sexbierum in een vrachtauto. Deze moest ons afleveren in het opleidingscentrum in het plaatsje Fochteloo bij Oosterwolde in de zuidoosthoek van Friesland. Voor de zekerheid had ik een mes, lepel en vork bij me gestoken, want het onbestendige soldatenleven was nu eenmaal doortrokken van onzekerheden. Je kon nooit weten. Later bleek dat deze voorzorg niet voor niets was. In Leeuwarden werden ons wat wapens toegestopt. Doordat de auto her en der in de provincie jongens moest oppikken, duurde het lang voordat wij onze eindbestemming bereikten.

Op weg naar het opleidingscentrum drongen gedachten over de toekomst zich aan mij op. 'Harke, Harke, waar ben je aan begonnen.' Toch is dit korte reisje door de mooie landschappen van Friesland mij ook als plezierig bijgebleven. Het was een prachtige afwisseling vergeleken met het gewone leven en het deed mij denken aan de schoolreisjes van vroeger. Reizen konden wij als jongeren in de oorlogstijd immers niet. Door het negeren van de oproepen om te werken in Duitsland waren we in feite opgejaagd wild. Wij bleven vooral de laatste tijd van de bezetting dan ook zo veel mogelijk bij honk en opereerden indien nodig. Dat was maar weinig, alleen 's nachts. Ik wist dan ook nauwelijks hoe mooi onze provincie Friesland eruit zag. Veel van wat ik op die korte reis aanschouwde, was nieuw voor mij.

Bij het passeren van het langgerekte dorp Jubbega kreeg ik een beeld van de heideontginningen. Veel boerenzoons zwoegden bij deze werken van de Nederlandse Heidemaatschappij. Het waren pioniers. Zij hadden als eersten de kans om een bedrijf in de pas drooggelegde Noord-Oostpolder te betrekken. De Dienst der Domeinen had besloten dat de pioniers eerst maar eens moesten bewijzen niet voor zwaar lichamelijk werk weg te lopen. Zij moesten met de schop greppels graven. Weken aaneen, net als de arbeiders. Degene die dit niet kon volhouden, werd als uitverkorene afgewezen, ook al bezat hij de nodige middelen en landbouwdiploma's. Ik zocht de heer Vondeling op in zijn woning bij de 'Groene Weide'. Hij was een jonge

ingenieur, die later Tweede Kamerlid, Kamervoorzitter en minister is geworden. Ik had plannen om mij ook voor het pioniersschap aan te melden. Want het graven, spitten en hakken in de grond als handwerk was voor mij niet vreemd. 'It wurk is bij de grûn,' (het werk is bij de grond) leerde mijn pake mij. 'Meneer Vondeling, ik heb ULO-onderwijs gehad en Lagere Landbouwschool, maar ik ben de zoon van een eenvoudige gardenier en ben dus onbemiddeld,' zei ik. 'Wat dit laatste betreft, dat zal geen bezwaar zijn', stelde de toen reeds sociaal ingestelde ingenieur mij gerust. Maar ik raad je aan, eerst zo snel mogelijk een diploma van de tweejarige Middelbare Landbouwwinterschool te halen en dan zie ik je graag weer terug.' 'Heit, ik denk erover me op te geven voor de Landbouwwinterschool in Leeuwarden,' zei ik een paar dagen later tegen mijn vader. 'Nou, je hebt een diploma van de Lagere Landbouwschool en voor ons vak heb je eigenlijk theoretisch niet meer nodig,' oordeelde heit. 'Maar als je het wilt, moet je het doen, maar jezelf er maar mee redden.' Het jaar daarop deed ik toelatingsexamen voor de Landbouwwinterschool. En na twee moeizame studie jaren als gevolg van de oorlogsomstandigheden kon ik toch met trots het diploma in de la opbergen. *'Zou er momenteel voor mij nu nog een kans geweest zijn als pionier bij de Heidemij? Om langs deze weg een bedrijf in de Noord-Oostpolder te verwerven?,' vroeg ik mij af, toen wij het dorp Jubbega in een stofwolk achter ons lieten. Ik zuchtte een paar keer diep. De teerling was geworpen. Voor wat ik op dat ogenblik als mijn plicht zag, zou ik niet weglopen.*

Met een wagenvracht kandidaat-oorlogsvrijwilligers kwam de rammelende vrachtauto eindelijk aan in het kampement met de fraaie naam Oranje. Het was één van de drie kampen waarin de toekomstige oorlogsvrijwilligers van het Friese Bataljon, zoals het al snel genoemd werd, onderdak kregen. Ybenheer heette het andere kamp. Via de heidevelden lag het hemelsbreed ongeveer een kilometer verderop. Dan had je nog het kamp Donkerbroek, bij het gelijknamige dorp, op ongeveer een uur loopafstand van Fochteloo. De drie kampementen, bestaande uit een aantal barakken, waren in de oorlog ingericht voor de jonge mannen van de arbeidsdienst, de zogenoemde Koenraads. Er waren ook Joden gedetineerd geweest. Zij werden naar het doorgangskamp Westerbork gebracht en van daaruit weggevoerd naar de gruwelijke vernietigingsoorden in Polen.

De kwartiermakers voor de Friesche Bataljontroepen troffen hier gevangenen NSB-ers aan, die eruit gebonjourd werden. Toen wij in Oranje arriveerden

waren er geen NSB-ers meer aanwezig. Nadat we ons hadden ingeschreven en een 'wolletje' (deken, kussen en laken) van de foerier hadden ontvangen, konden wij ons boeltje kwijt in één van de barakken die ons was toegewezen. Als voorlopige pseudo-militairen waren wij ingekwartierd, zoals dat heet.

Eten en slapen zijn twee belangrijke dingen voor een soldaat en aspirant soldaat. Dus ook voor ons. Voor eten werd gezorgd en voor het slapen had je dan dat 'wolletje'. Je krib (slaapplaats) kreeg je vaak door loting, het was ofwel een grondkrib ofwel een gestapelde etagekrib.

Op de dag van aankomst, 's avonds na de warme maaltijd, verkenden een stel jongens het dorp. Terug in het kamp speelde in de naastliggende barak een Harlinger rekrut op de accordeon weemoedige liedjes. Je zag ieder verzonken in z'n eigen gedachten, maar de muziek gaf ook een gevoel van saamhorigheid.

Zelf ben ik die avond voor zonsondergang de poort nog even uitgewandeld. Over de weg met de hoge bomen, een paadje op, langs een boerderijtje, een aardappelveld, een graanveld, naar de heide met hier en daar grote boenderachtige graspollen. Ik moest oppassen om niet in een kleine zompige poel terecht te komen. 'Gelukkig minder diep dan de moerassen in Rusland waar drommen Duitse soldaten bij de overhaaste terugtocht meegelokt door partizanen in werden weggezogen en jammerlijk omkwamen,' dacht ik. 'Als je hier een verkeerde stap zet blijft het bij wat modderige natte voeten.' Ik liep wat verder de wildernis in en zag op vrij korte afstand de barakken van het kamp Ybenheer, omzoomd door een zandvlakte en hier en daar een boompje. Het kamp Ybenheer dat ook tijdelijk bewoond werd door wapenbroeders, vervuld met nam ik aan dezelfde idealen als wij in kamp Oranje. Ik vond een hoog plekje en kon vandaar uit vaag aan de einder de donkere contouren van de bossen van Veenhuizen onderscheiden. Hier, ver van de bewoonde wereld bevond zich een strafkolonie. Onder een streng regime werden hier mensen gedetineerd die zich niet wisten te schikken in de wetten, regels, normen en waarden van de maatschappij. Mensen die zich hadden vergrepen aan andermans goed en door de drank verloederden en uitgestoten. Ik had er natuurlijk wel van gehoord. Met het reisje van de knapenvereniging waren wij er vroeger ooit eens langs gereden.

Na het avondappèl zei ik: 'Geef mij de bovenste krib maar.' De stoere jonge reus Rients Bruinsma kreeg de onderste. Het nadeel was dat als hij

rechttop ging zitten zijn hoofd stootte. En ik moest dus klimmen. ‘Als je onder de wol wilt, geef je maar een seintje,’ zei de gemoedelijke Rients. ‘Dan til ik je er wel even op.’ Ik vond het best. Tot grote hilariteit van onze kamergenoten pakte Rients mij de eerste de beste avond met zijn sterke armen op en tilde mij omhoog tot op het bed boven hem. Ik woog dan ook nauwelijks honderd twintig pond.

Het soldatenleven waarvan ik in 1939-1940 een aantal maanden deel uitmaakte, stond stijf van een door officieren ingepeperde model-discipline. Wat een verschil met die eerste weken in kamp Oranje. We waren nog als jongens onder elkaar. Maar iedere knaap die zich voor het grote karwei had aangemeld, had wel in de gaten dat deze knokploeg niet verder kon zonder kader met officieren, onderofficieren en korporaals. In totaal telde de ploeg maar twee man die in 1939 ‘reserve’ officier waren geweest, een beperkt aantal onderofficieren en een paar korporaals en soldaten. Er moest dus nieuw kader worden benoemd. Rinze Bouma schreef op 22 Juni 1945 in zijn dagboek: ‘bevorderd tot korporaal H. Hibma.’ Ik had dit niet verwacht en vond het op zichzelf ook niet belangrijk. Brandt Stoer, dorpsgenoot en vriend, zei: ‘Harke, of moet ik korporaal zeggen? Kun je mij even voordoen hoe ik het geweer moet presenteren?’ Ik antwoordde wat verlegen: ‘Nee, alsjeblieft niet Brandt en graag alleen korporaal zeggen als er officieren bij zijn. En bij gebrek aan geweren, zal ik je met deze bezem voordoen hoe je het geweer presenteert, aan de schouder legt en op de plaats rust zet.’ Zo begonnen wij direct al op vermakelijke manier met het oefenen van een deel van de beginselen van het militaire leven: exercitie geweer! En dat bleek nog effect te hebben ook. Later toen de exercitie-oefeningen programmatisch gedaan moesten worden, hadden de jongens het met die handelingen niet zo moeilijk meer.

Ofschoon zij veel van dat gedoe maar flauwekul vonden. De jongens begrepen dat er door de leiding keuzes gemaakt moesten worden en dat het min of meer logisch was dat mannen die vroeger in militaire dienst waren geweest het eerste in aanmerking zouden komen voor een rangfunctie. ‘De schapen kunnen nu eenmaal niet zonder herder,’ oreerde Rinze Bouwma. Ik werd dus vrijwel moeiteloos geaccepteerd als hun sectiecommandant. Een paar ouderen hadden hier begrijpelijkerwijs wel enige moeite mee. Maar zij kregen al spoedig een andere baan. De een werd ingedeeld bij de verplegingsafdeling, een andere bij de chauffeurs.

In het begin was het maar een armzalig zootje, die rekruten voor Indië. Ieder had zo zijn eigen uitmonstering. Sommigen kwamen het kamp in met de overall van de Binnenlandse Strijdkrachten aan. Boerenjongens liepen op klompen en droegen een manchester broek en blauwe kiel, pet of cowboyhoed. Stadsjongens waren soms gekleed in pak, compleet met das en boordje. Na een aantal weken kwam daarin verandering en kreeg iedereen eindelijk een blauwe overall met dito petje. Als korporaal mocht ik twee oranje bandjes op mijn mouw spelden. Een soldaat eerste klas had er één, een sergeant drie, officieren droegen balkjes op de rever van hun overall. Het aantal hing af van hun rangpositie.

Figuur 1. In dit tenue paradeerden wij ter gelegenheid van het afscheid van de BS (Binnenlandse Strijdkrachten) trots over het Zaailand te Leeuwarden.

De koks zorgden op voortreffelijke wijze voor het eten. Er waren beroepskoks en de hulpkoks leerden vlug. Aardappelen met groente, vlees en jus was het hoofdvoedsel. En deze ingrediënten waren er voldoende in onze provincie. Het was alleen een kwestie van logistiek om alles binnen de poort van het kamp te krijgen. Een enkele keer moesten de aardappels van het veld worden geraapt. Over het eten werd zelden gekankerd. Wel over de verstrekking van sigaretten.

Het was een gezellige ploeg in onze kamer. Er werd ook gedebatteerd. Rinze Bouwma schreef nadat we met z'n allen naar de kerk waren geweest in zijn dagboek: 'Op onze kamer een debat met H. Hibma gehad.' Ik denk dat het wel over het geloof zal zijn geweest. Wij hadden allen een christelijke opvoeding gehad. De meesten waren gereformeerd. Anderen, onder wie ik, waren Nederlands Hervormd. Veel van die gereformeerde jongeren gingen zondags trouw twee keer naar de kerk. Ook waren ze voor de oorlog en mogelijk ook tijdens de oorlog, lid van de knapen- en jongelingsvereniging, waar godsdienstige en politieke vraagstukken aan de orde werden gesteld. Ikzelf was ook een tijd lid, maar het ging er bij ons wat gemoedelijker toe. Ik denk wat meer ontspannend dan inspannend. Voor dit laatste woord hebben wij een mooi Fries woord: dreech! Wij als hervormden waren niet zo dreech, niet zo streng in de leer. Alhoewel? Een zekere vorm van 'kerkisme' was onder vele zich confessioneel noemende hervormden onder wie mijn vader, niet vreemd. 'In jullie kerk wordt het ware evangelie niet verkondigd. Bij jullie mogen de vrijzinnigen zelfs aan het avondmaal aanzitten,' was het verwijt van mijn gereformeerde kamergenoten. 'En veel dominees in jullie kerk zijn vrijzinnig.' Ook mijn vrienden Rinze Bouwma, Albert Broersma, Brandt Stoer, Gerrit Pasma, Sybren Post en andere kandidaten voor Indië hielden er streng gereformeerde opvattingen op na. Behalve ik waren er nog een paar hervormden. En zo ontspon zich af en toe een gesprek over de kerk, ook in samenhang met politiek en maatschappij. Wij, als hervormden, waren niet bijster sterk in onze argumentatie. De gereformeerden waren daar veel beter in. Zij hadden het debatteren tijdens hun vorming op de gereformeerde jeugdverenigingen geleerd. Ik verweet hun eenzijdigheid. Omgekeerd waren onze opvattingen niet schriftuurlijk, zoals zij dat noemden, niet bijbels. Serieuze gesprekken soms, maar ook plezierig en vaak luchtig. Lollig werd het als een paar Harlingers, onder wie Tom Huijser, onze 'tent' binnen liepen voor een praatje en een paar moppen

tapten. 'Wij houden het bij christelijke moppen in deze kamer,' zeiden ze dan.

Zo nu en dan, op tussengelegen regelmatige tijden, moest er uit ieder peloton een groepje 24 uur wachtkloppen. Ik had een keer de twijfelachtige eer als wachtcommandant te fungeren, wat hier nog als spel kon worden opgevat. In Indië was het menens. Verder kwam elke sectie een paar keer aan de beurt voor corveedienst. Dan was je een soort reinigingsdienst, maar ook aardappelschillen voor de koks in de keuken was een terugkerende bezigheid. Eigenlijk hoefde ik dat niet te doen omdat ik een rang had. Maar ik deed wel mee, voor de gezelligheid.

Rinze beschreef in zijn dagboek hoe de dagindeling er de eerste dagen ongeveer uitzag. Na de réveille begon de dag met een kwartiertje gymnastiek. Daarna naar de kantine om te eten. Vervolgens douchen en daarna appèl. Dan instructie over van alles en nog wat wat de militaire dienst betrof, exercitie en de zogenoemde inwendige dienst. Om 12.15 uur koffie, middagappèl, vervolg van de dienst. De warme maaltijd om 17.15 uur, 22.30 uur avondappèl en om 23.00 uur het doven der lichten. Een ieder had dan volkomen het recht om te slapen. Van het front geen nieuws. Maar dan begonnen soms de geintjes. Van een snurker werd de krib op scherp gezet, zodat hij met vreselijk gekraak door zijn bed zakte en met een plof op de grond viel. Dat gebeurde in de voornacht en iedereen was dan ook direct weer klaarwakker. 'Het lijkt wel een aanval van de Jappen,' mopperde iemand. De 'Ybenheerders' kaaptten midden in de nacht, onder het slapend oog van onze wacht Oranje's vlaggetouw, zodat de vlaggenceremonie niet kon worden gehouden. Aan een paar commando's werd een tegenactie opgedragen, maar door de oplettendheid van de andere ploeg mislukte deze jammerlijk. Twee mannen werden als wraakoefening midden in de nacht in de vijver gegooid. Dergelijke ruwe grappen werden bij bataljonsorder verboden.

In het kamp werd veel gevoetbald. De 'Oranjes', 'Ybenheerders' en 'Donkerbroekers' speelden onderling wedstrijden. Ook voetbalclubs uit de dorpen werden soms uitgedaagd. Er werd ook gekaatst, geheel volgens de Friese kaatsregels. Kaatsen was mijn favoriete sport. Aangezien ik links ben, nam ik na mijn eerste verlof mijn linker keatswant mee, zodat ik volwaardig mee kon doen. In het dagboek van Rinze is te lezen dat wij op de verjaardag van Prins Bernhard na een parade onze soldij ontvingen. Dat was f 63,- over de maand juni met tevens sigaretten. Verder kregen we een

vrije dag, afgesloten met een bonte avond. Die viel bij sommigen zo slecht in de smaak dat ze halverwege het programma de zaal verlieten.

Zo af en toe mochten wij in de weekends naar huis. Meestal van zaterdagmiddag tot zondagavond laat. Vaak werden we vervoerd op open veewagens. Menigeen liep een verkoudheid op. Het waren ommelandse reizen. Het kostte veel tijd om iedereen op z'n bestemming in Friesland af te leveren. De ogenblikken thuis waren oases, maar voordat je het wist ook weer voorbij. Waarom had ik ook al weer gekozen voor dit onzekere militaire bestaan?

Wij hoorden dat in de eerste paar maanden na de bevrijding in mei 1945 zich een paar honderdduizend jonge mensen hadden gemeld voor deelname aan het leger naar Indië. Er werd zelfs gesproken over een half miljoen. Laat dit getal nu wat overdreven zijn. In de maanden na de oorlog werd door onbekendheid met de ware feiten zoveel beweerd wat later niet juist bleek te zijn. Niettemin trof het mij dat er zoveel waren. Zoveel jongens, gedreven door hetzelfde ideaal: Nederlands Oost-Indië bevrijden van de Jappen. Maar de meeste aspirant-vrijwilligers kregen op de aanmeldingsbureaus te horen: 'Jongens, wacht nog maar even. Jullie krijgen vanzelf wel een oproep omdat jullie dienstplichtig zijn. Voor jullie geldt de dienstplichtwet.' Ze konden dus weer gewoon aan hun werk gaan of hun studie opnemen tot het moment van de definitieve oproep voor uitzending naar Indië. Nu was het voor het berooide kleine Nederland natuurlijk onmogelijk in korte tijd een groot leger op de been te brengen. Bovendien waren het de Amerikanen, de Engelsen en de Australiërs die daar in het verre oosten de lakens uitdeelden. Wij waren nog in oorlog met Japan, maar het zouden toch hoofdzakelijk deze landen zijn die ook voor Nederland de kastanjes uit het vuur moesten halen.

Tijdens onze vooropleiding in Friesland sijpelden de berichten binnen over de moeizame oorlog om de eilanden in de Indische oceaan te bevrijden van de Jappen. Ook al had de Japanse krijgsmacht de slag in de lucht en op zee reeds verloren, op land werd hardnekkig tegenstand geboden. 'Er zal door ons nog wel degelijk geknokt moeten worden, reken daar maar op,' zei één van de pas aangestelde officieren tegen ons. Daar wilde ik liever niet aan denken en ik wist wel zeker dat ook de anderen deze gedachte naar de achtergrond verdrongen.